

Sygn. akt V ACa 23/19

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 28 listopada 2019 r.

Sąd Apelacyjny w Warszawie V Wydział Cywilny w składzie następującym:

Przewodniczący: Sędzia SA Ewa Kaniok (spr.)

Sędziowie: SA Alicja Fronczyk

SO del. Elżbieta Wiatrzyk-Wojciechowska

Protokolant: st. sekr. sądowy Agnieszka Twardo

po rozpoznaniu w dniu 28 listopada 2019 r. w Warszawie

na rozprawie

sprawy z powództwa M. S. (1)

przeciwko Skarbowi Państwa - Ministrowi Rozwoju

o zapłatę

na skutek apelacji pozwanego

od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie

z dnia 8 października 2018 r., sygn. akt II C 185/15

1. oddala apelację;

2. zasądza od Skarbu Państwa - Ministra Rozwoju na rzecz M. S. (1) kwotę 8100 zł (osiem tysięcy sto złotych) tytułem zwrotu kosztów postępowania apelacyjnego.

Elżbieta Wiatrzyk-Wojciechowska Ewa Kaniok Alicja Fronczyk

Sygn. akt V ACa 23/19

UZASADNIENIE

Pozwem z dnia 03 marca 2015 r. M. S. (1) wniósł o zasądzenie od Skarbu Państwa – Ministra Gospodarki kwoty 1.611.000,00 zł wraz z ustawowymi odsetkami liczonymi od dnia 20 grudnia 2013 r. do dnia zapłaty. Nadto wniósł o zasądzenie kosztów postępowania według załączonego zestawienia.

W uzasadnieniu pozwu M. S. (1) wskazał, że jego poprzednik prawny uzyskał spadek po właścicielu nieruchomości położonej w B. przy ulicy (...), która została przejęta przez Skarb Państwa na mocy orzeczenia Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 12 lutego 1948 r. o przejęciu na własność Państwa przedsiębiorstw, w części dotyczącej (...) sp. z o.o. w B. ul. (...), a następnie orzeczeniem Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 23 maja 1960 r. w sprawie zatwierdzenia protokołu zdawczo-odbiorczego przedsiębiorstwa (...) Spółka z o.o. w B. przy ul. (...), przedmiotową nieruchomość uznano za składnik majątkowy tegoż przedsiębiorstwa.

Na mocy decyzji nadzorczej Ministra Gospodarki z dnia 20 marca 2012 r. uznano, że orzeczenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 23 maja 1960 r. w części dotyczącej przejścia na własność Państwa nieruchomości położonej przy ul. (...) o pow. 0,68,38 ha, stanowiącej własność spadkobierców S. M. zostało wydane z rażącym naruszeniem prawa, zgodnie z art. 158 § 2 w zw. z art. 156 § 2 ustawy z dnia 14 czerwca 1960 kodeks postępowania administracyjnego.

Obecnie nie jest możliwe odwrócenie skutków prawnych, które zostały wywołane wydaniem decyzji, gdyż nieruchomość stała się przedmiotem obrotu cywilnoprawnego, a jej nabywcy są objęci ochroną przewidzianą w art. 5 ustawy o księgach wieczystych i hipotece. Wobec czego powód domaga się z tego tytułu odszkodowania.

Powód domaga się zapłaty 2/3 wartości nieruchomości zgodnie z wielkością udziału przysługującego jego babci K. S. w masie spadkowej po S. M. i D. M..

Skarb Państwa reprezentowany przez Ministra Gospodarki w odpowiedzi na pozew wniósł o oddalenie powództwa w całości i o zasądzenie od powoda kosztów postępowania według norm przepisanych.

W ocenie pozwanego, powód nie wykazał adekwatnego związku przyczynowo- skutkowego między szkodą a orzeczeniem Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 23 maja 1960 r., którego wydanie z naruszeniem prawa stwierdził Minister Gospodarki z dnia 20 marca 2012 r. Wskazał, że orzeczenie o zatwierdzeniu protokołu zdawczo- odbiorczego znacjonalizowanego przedsiębiorstwa nie wywołało skutku prawno-rzeczowego, zatem jego eliminacja powinna nastąpić z jednoczesnym wzruszeniem orzeczenia o przejściu własności przedsiębiorstwa (...) sp. z o.o.

Pozwany podkreślił, że wysokość odszkodowania powinna zostać ustalona według cen z daty ustalenia odszkodowania, od tego czasu powinny zostać także zasądzone odsetki.

Z ostrożności procesowej pozwany podniósł zarzut przedawnienia roszczenia.

Wyrokiem z dnia 8 października 2018 r. Sąd Okręgowy w Warszawie w punkcie pierwszym zasądził od Skarbu Państwa – Ministra Rozwoju na rzecz M. S. (1) kwotę 1.611.000 złotych z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia 8 października 2018 r. do dnia zapłaty; w punkcie drugim oddalił powództwo w pozostałym zakresie; w punkcie trzecim ustalił, iż powód wygrał sprawę w całości, a koszty procesu winien w całości ponieść Skarb Państwa- Minister Rozwoju, przy czym szczegółowe wyliczenie kosztów procesu pozostawił referendarzowi sądowemu.

Z ustaleń faktycznych, jakie legły u podstaw tego rozstrzygnięcia wynika, że S. M. przysługiwał tytuł własności do nieruchomości położonej w B. przy ulicy (...), dla której Sąd Rejonowy w Bydgoszczy prowadzi księgę wieczystą KW (...), w rejestrze gruntów zapisanej jako działka nr (...) w obrębie (...) powierzchni 0,68,38 ha (wcześniej księga gruntowa (...)).

Spadek po właścicielu przedmiotowej nieruchomości nabyli K. S., Z. M. (1) i Z. M. (2). K. S. przysługiwał udział 2/3 części w masie spadkowej po S. M.. M. S. (1) nabył z mocy ustawy w całości spadek po swojej babci K. S..

Przedsiębiorstwo (...) sp. z o.o. – B., ul. (...)" od 1946 r. dzierżawiło nieruchomość będąca własnością S. M., do celów komercyjnych: usługowo – produkcyjnych.

Minister Przemysłu i Handlu orzeczeniem nr 20 z dnia 12 lutego 1948 r. o przejściu przedsiębiorstw na własność Państwa, na zasadzie art. 3 ust. 1 i 5 oraz art. 6 ust. 1 ustawy z dnia 3 stycznia 1946 r. o przejściu na własność Państwa podstawowych gałęzi gospodarki narodowej (Dz. U. r. P. Nr 3, poz. 17) oraz § 65 ust. 1 pkt a i § 71 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 30-go stycznia 1947 r. w sprawie trybu postępowania przy przejmowaniu przedsiębiorstw na własność Państwa (Dz. U. Nr 16, poz. 62), stwierdził znacjonalizowanie przedsiębiorstwa pn. (...) sp. z o.o." – B., ul. (...).

Składniki majątkowe przedsiębiorstwa pn. (...) sp. z o.o. – B., ul. (...)” zostały ujęte w protokole zdawczo-odbiorczym z dnia 4 maja 1949 r. w oparciu o Zarządzenie Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 8 października 1948 r. (...)

Integralną częścią orzeczenia o przejęciu na własność Państwa przedsiębiorstwa było orzeczenie właściwego ministra o zatwierdzeniu protokołu zdawczo-odbiorczego, wydane zgodnie z § 75a rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 30 stycznia 1947 r. w sprawie trybu postępowania przy przejmowaniu przedsiębiorstw na własność Państwa (Dz. U. nr 16, poz. 62 ze zm.).

Dnia 23 maja 1960 r. Minister Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego wydał orzeczenie, w którym wskazano, że „przechodzi na własność Państwa nieruchomość położona przy ul. (...) o pow. 0,6838 ha, stanowiąca b. własność spadkobierców S. M., ponieważ w chwili obejmowania składników majątkowych przedsiębiorstwa stanowiła jego część integralną, służącą do wykonywania zadań i celów tego przedsiębiorstwa”.

W 1963 r. w miejsce właściciela nieruchomości wpisano Skarb Państwa – w zarządzie (...) Fabryk (...) – Przedsiębiorstwo Państwowe (...) w B..

W związku z uwłaszczeniem przedsiębiorstwa państwowego księga wieczysta KW (...) została zamknięta, a nieruchomość połączona z innymi w księdze wieczystej KW (...), gdzie jako właściciela wpisano Skarb Państwa. Wojewoda (...) decyzją z dnia 3 października 1991 r., znak G.gt. (...), na podstawie art. 3 ust. 1, 2 i 3 ustawy z dnia 29 września 1990 r. o zmianie ustawy o gospodarce nieruchomościami i wywłaszczeniu nieruchomości oraz art. 40 ust. 3, art. 43 ust. 1 i 2 ustawy o gospodarce nieruchomościami i wywłaszczeniu nieruchomości – stwierdził nabycie przez Fabrykę (...) prawa użytkowania wieczystego m.in. działki oznaczonej nr ewidencyjnym(...) z KW (...) (decyzja uwłaszczeniowa). Przedmiotowa nieruchomość ulegała także dalszym podziałom geodezyjno-prawnym.

W wyniku rozporządzeń cywilno-prawnych działki wchodzące w skład ww. nieruchomości stanowią własność Skarbu Państwa, a są w użytkowaniu wieczystym: M. K. i G. K. (1) (działka (...) – KW (...)), Przedsiębiorstwa Produkcyjno-Usługowo-Handlowego (...) sp. z o.o. w B. (działki nr (...) – KW (...), nr(...) – KW (...)), (...) r. N., M. S., M. C., sp. jawna (działki nr (...) – KW (...) i nr(...) – KW (...)), H. K. i T. K. (działka nr (...) – KW (...) i udział w działce nr (...) – KW (...)), P. L. (1) (udział w działce (...) – KW (...)), P. L. (2) i K. L. (działka nr (...) – KW (...)), (...) Spółka Jawna B. G. F. (działki nr (...) – KW (...)), G. K. (2) i B. K. (działka nr (...) – KW (...)).

Decyzją z dnia 20 marca 2012 r. znak:(...) Minister Gospodarki stwierdził, że orzeczenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 23 maja 1960 r., w sprawie zatwierdzenia protokołu zdawczo-odbiorczego przedsiębiorstwa: (...) sp. z o.o. w B. ul. (...), w części dotyczącej przejścia na własność Państwa nieruchomości położonej przy ul. (...) o powierzchni 0,68,38 ha, stanowiącej b. własność spadkobierców S. M. zostało wydane z naruszeniem prawa. Jako podstawę prawną wskazał art. 158 § 2 w związku z art. 156 § 2 ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r., Kodeks postępowania administracyjnego jako rażąco naruszającego art. 6 ust. 1 ustawy z dnia 3 stycznia 1946 r. o przejęciu na własność Państwa gałęzi gospodarki narodowej. W decyzji stwierdzono, że zaskarżone orzeczenie wywołało nieodwracalne skutki prawne .

Minister Gospodarki dnia 5 lipca 2013 r. zaświadczył, że decyzja z dnia 20 marca 2012 r. jest ostateczna.

Spadkobierczyni po S. M., K. S. w dniu 19 listopada 2013 r. wezwała Ministra Gospodarki do zapłaty kwoty 1.611.000,00 zł tytułem odszkodowania za szkodę wyrządzoną orzeczeniem Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 23 maja 1960 r.

Minister Gospodarki Postanowieniem z dnia 17 marca 2014 r. zwrócił K. S. podanie z dnia 19 listopada 2013 r., wskazując, że do rozpoznania sprawy właściwy jest wyłącznie sąd powszechny.

Sąd Okręgowy ustalił, że wartość przedmiotowej nieruchomości gruntowej składającej się z parceli (...) (powstała z połączenia parcel nr (...)i (...)), według stanu na dzień 23 maja 1960 r. z pominięciem składników wzniesionych nakładem Skarbu Państwa, wynosi 2.649.000,00 zł.

Powyższy stan faktyczny był między stronami bezsporny.

W ocenie Sądu opinie biegłego sądowego zostały sporządzone w sposób rzetelny, wiarygodny, zgodnie ze specjalistyczną wiedzą biegłego i jego doświadczeniem zawodowym.

Biegły wyliczył wartość przedmiotu wyceny na podstawie art. 134 ust. 2 Ustawy o gospodarce nieruchomościami oraz art. 130 tej ustawy.

Sąd Okręgowy wskazał, że kwestię odpowiedzialności odszkodowawczej organów administracji państwowej za szkodę wyrządzoną decyzją administracyjną reguluje w obecnie obowiązującym stanie prawnym art. 417¹ § 2 k.c., który wszedł w życie z dniem 1 września 2004 r. w następstwie uchwalenia ustawy z 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 162, póź. 1692).

Stosowanie do art. 5 przywołanej ustawy, do zdarzeń i stanów prawnych powstałych przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy stosuje się przepisy art. 417, art. 419, art. 420, art. 420¹, art. 420² i art. 421 k.c. oraz art. 153, art. 160 i art. 161 § 5 k.p.a., w brzmieniu obowiązującym do dnia wejścia w życie niniejszej ustawy. W okolicznościach niniejszej sprawy bezsporne było, iż orzeczenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego zatwierdzające protokół zdawczo-odbiorczy z przejętego na własność Państwa przedsiębiorstwa (...) Spółka z o.o. w B. ul. (...)” zostało wydane przed dniem 1 września 2004 r.

Odnosząc się do zarzutu przedawnienia roszczenia sąd stwierdził, że zarzut ten jest nieuzasadniony.

Stosownie do treści art. 160 k.p.a. w brzmieniu obowiązującym przed jego uchyceniem, stronie, która poniosła szkodę na skutek wydania decyzji z naruszeniem przepisu art. 156 § 1 k.p.a. albo stwierdzenia nieważności takiej decyzji, służyło roszczenie o odszkodowanie za poniesioną rzeczywistą szkodę, chyba że ponosiła ona winę za powstanie okoliczności wymienionych w tym przepisie. W myśl art. 160 § 3 k.p.a., odszkodowanie przysługiwało od organu, który wydał decyzję z naruszeniem przepisu art. 156 § 1 k.p.a., chyba że winę za powstanie okoliczności wymienionych w tym przepisie ponosiła inna strona postępowania dotyczącego tej decyzji. Zgodnie natomiast z art. 160 § 6 k.p.a., roszczenie o odszkodowanie przedawniało się z upływem trzech lat od dnia, w którym stała się ostateczna decyzja stwierdzająca nieważność decyzji wydanej z naruszeniem przepisu art. 156 § 1 k.p.a. albo decyzja, w której organ stwierdził, w myśl art. 158 § 2 k.p.a. że zaskarżona decyzja została wydana z naruszeniem przepisu art. 156 § 1 k.p.a.

W przedmiotowej sprawie ostateczna decyzja Ministra Gospodarki, stwierdzająca nieważność orzeczenia Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 23 maja 1960 r. w sprawie zatwierdzenia protokołu zdawczo-odbiorczego przedsiębiorstwa (...) Spółka z o.o. w B. ul. (...)”, w części dotyczącej przejścia na własność Państwa nieruchomości położonej przy ul. (...) o pow. 0,6838 ha, stanowiącej b. własność spadkobierców S. M., wydana została w dniu 20 marca 2012 r.

W ocenie Sądu to decyzja nacjonalizacyjna Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 23 maja 1960 r. w sprawie zatwierdzenia protokołu zdawczo-odbiorczego przedsiębiorstwa (...) Spółka z o.o. w B. ul. (...)”, spowodowała przejście na własność Państwa majątku tegoż przedsiębiorstwa. Właśnie w tym orzeczeniu zatwierdzającym protokół zdawczo-odbiorczy, nieruchomość położona w B. przy ul. (...) o pow. 0,6838 została wymieniona i w tym też orzeczeniu uznano ją (bezprawnie) za składnik majątkowy przedsiębiorstwa jako integralną jego część, służącą do wykonywania zadań i celów tego przedsiębiorstwa. Zatem orzeczenie z 1960 roku w sposób nieprawidłowy i naruszający prawa spadkobierców po właścicielu S. M. określiło składniki przedsiębiorstwa i spowodowało utratę tej nieruchomości.

Sąd w związku z powyższym przyjął, że dopiero orzeczenie z 23 maja 1960 r. stanowiło źródło szkody powoda, a uzyskanie decyzji nadzorczej w stosunku do tego orzeczenia było warunkiem dochodzenia odszkodowania.

Bieg terminu przedawnienia rozpoczął się po wydaniu decyzji nadzorczej w dniu 20 marca 2012 r., stwierdzającej nieważność decyzji zatwierdzającej protokół zdawczo-odbiorczy. Roszczenie strony powodowej nie uległo zatem przedawnieniu na gruncie art. 160 § 6 k.p.a.

Przesłankami odpowiedzialności odszkodowawczej Skarbu Państwa - poza wydaniem niezgodnej z prawem decyzji - jest powstanie szkody oraz istnienie normalnego związku przyczynowego pomiędzy szkodą a zdarzeniem, które ją wywołało (w tym wypadku wydanym orzeczeniem).

W przedmiotowej sprawie nie zachodziły przesłanki do przejęcia nieruchomości położonej przy ul. (...) o pow. 0,68,38 ha, gdyż nie były spełnione przesłanki do przejęcia z art. 2 ust. 1 i art. 3 ustawy z 3 stycznia 1946 r. o przejęciu na własność Państwa podstawowych gałęzi gospodarki narodowej (Dz. U. Nr 3, poz. 17), która określała podmiotowe i przedmiotowe kryteria przejmowanych na własność Państwa przedsiębiorstw. O ile sama ustawa nie definiowała pojęcia przedsiębiorstwa, o tyle w jej art. 6 wyjaśniono, jakie składniki przechodzą na rzecz Państwa lub państwowych osób prawnych prawa publicznego, opierając się o przepis art. 40 kodeksu handlowego z 1934 r., który określał jakie składniki, kiedy i w jakim zakresie przechodzą na nabywcę w przypadku zbycia przedsiębiorstwa. Zakładał on, iż przeniesienie własności przedsiębiorstwa jednym aktem - w tym przypadku decyzją nacjonalizacyjną - oznacza przeniesienie własności prawa nieruchomości i ruchomości wchodzących w skład przedsiębiorstwa tylko wtedy gdy należą one do tego przedsiębiorstwa. Ruchomości i nieruchomości nienależące do przedsiębiorstwa nie stanowiły jego składników w związku z czym nie mogły być zbyte łącznie z przedsiębiorstwem, jako jedna zorganizowana całość (art. 40 § 1 pkt. 3 k.h.). Interpretacja przepisów ustawy nacjonalizacyjnej nie pozwalała na przejmowanie na własność Państwa nieruchomości i ruchomości nie należących do nacjonalizowanego przedsiębiorstwa. Zatwierdzenie protokołu zdawczo-odbiorczego znacjonalizowanego przedsiębiorstwa nie mogło obejmować składników majątkowych, z których znacjonalizowane przedsiębiorstwo korzystało, ale stanowiły własność innych podmiotów. Przedsiębiorstwo przejęte na własność Państwa stanowiło własność (...) sp. z o.o. Natomiast przedmiotowa nieruchomość stanowiła własność osoby fizycznej – S. M..

Objęcie decyzją Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z 1960 roku również nieruchomości gruntowej stanowiącej własność S. M. stanowiło rażące naruszenie prawa, co zostało potwierdzone w decyzji z Ministra Gospodarki z dnia 20 marca 2012 r. Takie stanowisko wyraził też Naczelny Sąd Administracyjny w uchwale siedmiu sędziów z 5 listopada 2007 r., sygn. akt I OPS 2/07, w której wskazał, iż przejęcie przez Państwo na własność przedsiębiorstwa, na podstawie art. 2 ust. 1 ustawy z 3 stycznia 1946 r. o przejęciu na własność Państwa podstawowych gałęzi gospodarki narodowej w związku z art. 6 ust. 1 tej ustawy, nie obejmowało przejęcia własności nieruchomości włączonej do tego przedsiębiorstwa, która nie należała do przedsiębiorcy, lecz stanowiła własność osoby trzeciej.

Zdaniem Sądu należy uznać, że gdyby pozwany działał w sposób zgodny z prawem, tj. w sposób prawidłowy określili składniki przejmowanego przedsiębiorstwa i nie przejął łącznie z przedsiębiorstwem nieruchomości należącej do S. M., to powód, jako następca prawny po córce właściciela nieruchomości, K. S., nie utraciłby 2/3 części praw do nieruchomości przy ul. (...) o pow. 0,68,38 ha.

Dodatkowo Sąd I instancji wskazał, że co prawda zgodnie z § 75a rozporządzenia Rady Ministrów z 30 stycznia 1947 r. w sprawie trybu postępowania przy przejmowaniu przedsiębiorstw na własność Państwa, protokół zdawczo-odbiorczy stanowił integralną część orzeczenia o przejściu przedsiębiorstwa na własność. W orzeczeniu z 1960 roku uznano przedmiotową nieruchomość za część składową przejmowanego przedsiębiorstwa i postanowiono o jej przejęciu na własność Państwa. Niezależnie zatem od faktu, że wydanie orzeczenia o zatwierdzeniu protokołu zdawczo-odbiorczego było uzależnione od uprzedniego wydania orzeczenia o przejściu przedsiębiorstwa na własność Państwa, i miało w stosunku do tej decyzji charakter wtórny, w okolicznościach niniejszej sprawy należy uznać, że dopiero to drugie orzeczenie stanowiło źródło szkody powoda.

Wobec powyższego, strona powodowa wykazała zdaniem Sądu zarówno bezprawność zachowania Skarbu Państwa, jak i związek przyczynowy między tym bezprawnym działaniem, a poniesioną szkodą.

W konsekwencji Sąd uznał, że w wyniku wydania decyzji z 23 maja 1960 roku i dalszego zadysponowania przedmiotową nieruchomością, poprzednicy prawni powoda, a w konsekwencji powód bezpowrotnie utracił własność tej nieruchomości. Utrata prawa własności nastąpiła przy tym bez jakiegokolwiek odszkodowania, czy innej formy rekompensaty. Gdyby orzeczenie o zatwierdzeniu protokołu zdawczo-odbiorczego zostało wydane zgodnie z obowiązującymi przepisami, tj. nie obejmowałyby nieruchomości należącej do osoby fizycznej, która nie stanowiła składnika przejmowanego przedsiębiorstwa, nie byłoby możliwości ustanowienia wieczystego użytkowania na tej nieruchomości na rzecz osób trzecich, a prawo własności nieruchomości powróciłoby do następców prawnych właściciela nieruchomości, w tym powoda.

W związku z powyższym w ocenie Sądu Okręgowego pomiędzy decyzją z 23 maja 1960 r. a szkodą istnieje adekwatny związek przyczynowy.

Sąd I instancji wartość utraconej przez powoda nieruchomości ustalił w oparciu o opinię biegłego sądowego na kwotę 2.649.000,00 zł. Biorąc pod uwagę, że córce S. K. W.-S. przysługiwało 2/3 spadku po zmarłym ojcu, natomiast powodowi M. S. (1) przysługuje całość spadku po zmarłej babci K. S., Sąd ustalił wysokość odszkodowania na rzecz powoda w wysokości 2/3 wartości przedmiotowej nieruchomości, tj. na kwotę 1.766.000,00 zł. Z uwagi na fakt, że Sąd był związany żądaniem powoda, to zasądził na jego rzecz od pozwanego kwotę 1.611.000,00 zł.

Powód żądał zasądzenia odsetek od dnia 20 grudnia 2013 r. do dnia zapłaty. Żądanie to sąd uznał za nieuzasadnione.

Zgodnie z art. 363 k.c. jeżeli naprawienie szkody ma nastąpić w pieniądzu wysokość odszkodowania powinna być ustalona według cen z daty ustalenia odszkodowania, chyba że szczególne okoliczności wymagają przyjęcia za podstawę cen istniejących w innej chwili.

W związku z powyższym Sąd Okręgowy zasądził na rzecz powoda odsetki, od zasądzonej kwoty odszkodowania, od wydania wyroku w niniejszej sprawie, tj. od dnia 8 października 2018 r., gdyż wg. cen z daty poprzedzającej ten dzień została ustalona wartość nieruchomości.

Sąd w pozostałej części oddalił powództwo.

O kosztach procesu Sąd orzekł na podstawie art. 98 k.p.c.

Apelację od powyższego wyroku wniósł pozwany zaskarżając go w zakresie pkt I i III, zarzucając:

naruszenie przepisów postępowania:

1. art. 233 §1 k.p.c. poprzez błędną ocenę materiału dowodowego polegającą na:

a) ustaleniu, iż powód wykazał przesłanki odpowiedzialności odszkodowawczej w postaci szkody oraz związku przyczynowego,

b) przypisaniu orzeczeniu Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 23 maja 1960 r. w sprawie zatwierdzenia protokołu zdawczo odbiorczego znaczenia zdarzenia wyrządzającego szkodę,

c) pominięciu znaczenia prawnego pozostawania w obrocie orzeczenia Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 12 lutego 1948 r. w części przejęcia na własność Państwa (...) sp. z o.o. w B.”;

naruszenie prawa materialnego:

2. art. 6 k.c. przez niewłaściwe zastosowanie polegające na przyjęciu, że w sytuacji określonej w art. 160 § 1 kpa w zw. z art. 160 § 2 kpa powód wykazał poniesioną szkodę i związek przyczynowy;

3. art. 361 § 1 k.c. w zw. z art. 160 § 2 kpa i art. 160 § 1 kpa poprzez błędne przyjęcie, że między wykazywaną przez powoda szkodą a wadliwym orzeczeniem Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 23 maja 1960 r. w sprawie zatwierdzenia protokołu zdawczo odbiorczego istnieje normalny związek przyczynowy;

4. art. 3 w zw. z art. 2 ust. 7 ustawy z dnia 3 stycznia 1946 r. o przejęciu na własność Państwa podstawowych gałęzi gospodarki narodowej (Dz. U. nr 3 poz. 17) w zw. z §71 w zw. z §74 i 75, 75a rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 30 stycznia 1947 r. w sprawie trybu postępowania przy przejmowaniu przedsiębiorstw na własność Państwa poprzez nie uwzględnienie ich treści i ustalenie, iż prawo własności nieruchomości powoda odebrane zostało orzeczeniem Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 23 maja 1960 r.

W konkluzji skarżący wniósł o zmianę wyroku w pkt I i III poprzez oddalenie powództwa w całości, stosowną zmianę postanowienia o kosztach postępowania przed Sądem I instancji oraz zasądzenie kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu apelacyjnym, względnie o uchylenie zaskarżonego wyroku w pkt I i III, i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu w Warszawie do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania apelacyjnego.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

apelacja nie jest zasadna i podlega oddaleniu na podstawie art. 385 k.p.c.

Ustalenia faktyczne poczynione przez sąd I instancji są prawidłowe i Sąd Apelacyjny przyjmuje je za własne. Zarzut naruszenia art. 233 par. 1 k.p.c. nie jest trafny.

Rację ma sąd I instancji, że powód wykazał zarówno szkodę jak i związek przyczynowy pomiędzy szkodą a wadliwym orzeczeniem Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 23 maja 1960 r. w sprawie zatwierdzenia protokołu zdawczo odbiorczego przedsiębiorstwa (...) spółka z o.o. w B..

Zgodnie z treścią § 75a ust. 2 rozporządzenia z dnia 30 stycznia 1947 r. w sprawie trybu postępowania przy przejmowaniu przedsiębiorstw na własność Państwa (Dz. U. Nr 16, poz. 62 z późn. zm.) zatwierdzony protokół zdawczo-odbiorczy jest integralną częścią orzeczenia właściwego ministra o przejściu lub przejęciu przedsiębiorstwa na własność Państwa. Zgodnie z § 75 tego rozporządzenia protokół ten zawiera między innymi dokładny opis przedsiębiorstwa i wymienienie wszystkich jego składników majątkowych. Zatwierdzenie tego protokołu ma istotne znaczenie z punktu widzenia przedmiotu nacjonalizacji (określenia jej zakresu), albowiem protokół zdawczo - odbiorczy wskazywał, z jakich składników majątkowych składało się przejmowane przedsiębiorstwo. Zatwierdzony protokół zdawczo-odbiorczy jest jedynym dowodem świadczącym o tym, że dane przedsiębiorstwo z określonymi składnikami przeszło na własność Państwa z mocy ustawy nacjonalizacyjnej (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 lutego 2017 r. I CSK 139/16, LEX nr 2305905).

Nadanie przez Sąd I instancji istotnego znaczenia decyzji zatwierdzającej protokół zdawczo odbiorczy w zakresie odpowiedzialności odszkodowawczej nie oznacza naruszenia obowiązującej zasady związania sądu powszechnego administracyjną decyzją o przejęciu przedsiębiorstwa na własność Państwa (w sprawie niniejszej decyzją wydaną 12.02.1948r przez Ministra Przemysłu i Handlu).

Bez względu na to, jakie znaczenie można nadać decyzji zatwierdzającej protokół zdawczo - odbiorczy a zwłaszcza, czy decyzja ta ma materialnoprawny charakter, czyli wywołuje skutek rzeczowy, czy też ma tylko charakter prawnoprocesowy (takie stanowisko jest prezentowane w judykaturze zob. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 11 grudnia 2009 r., V CSK 182/09, nie publ.; z dnia 24 marca 2010 r., V CSK 317/09, nie publ.; z dnia 20 listopada 2013 r., I CSK 55/33, nie publ.) nie można pominąć, że zgodnie z treścią § 75a ust. 2 rozporządzenia wykonawczego, zatwierdzony protokół zdawczo-odbiorczy jest integralną częścią orzeczenia właściwego ministra o przejściu lub przejęciu przedsiębiorstwa na własność Państwa. Zatwierdzenie tego protokołu ma istotne znaczenie z punktu widzenia przedmiotu nacjonalizacji (określenia jej zakresu), albowiem protokół zdawczo - odbiorczy wskazywał, z jakich składników majątkowych składało się przejmowane przedsiębiorstwo.

Stwierdzenie nieważności decyzji zatwierdzającej protokół zdawczo odbiorczy stwarzało dla właściciela nieruchomości, nienależącej do przejmowanego na własność Państwa przedsiębiorstwa, możliwość jej restytucji naturalnej. Decyzja o przejęciu własności przedsiębiorstwa, stosownie do treści § 66 rozporządzenia wykonawczego - poza wymienieniem nazwy i przedmiotu przedsiębiorstwa, miejsca jego położenia, wskazania przepisu na zasadzie, którego orzeczenie zostaje wydane oraz wskazaniem na czyją rzecz następuje przejście i przejęcie przedsiębiorstwa - nie zawiera rozstrzygnięcia, które konkretnie składniki przedsiębiorstwa przechodzą na własność Państwa. Nie budzi jednocześnie w orzecznictwie sądów administracyjnych wątpliwości, że przejęcie przez Państwo na własność przedsiębiorstwa, na podstawie ustawy z dnia 3 stycznia 1946 r. nie obejmowało przejęcia własności nieruchomości włączonej do tego przedsiębiorstwa, która nie należała do przedsiębiorcy, lecz stanowiła własność osoby trzeciej (zob. uchwałę składu siedmiu sędziów Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 5 listopada 2007 r. I OPS 2/07, ONSA i WSA 2008, Nr 1, poz. 68 i wymienione w jej uzasadnieniu orzeczenia prezentujące występujące dotychczas rozbieżności w orzecznictwie sądów administracyjnych i sądów powszechnych).

Prowadzenie dwóch postępowań administracyjnych w celu stwierdzenia niezgodnego z prawem przejęcia nieruchomości w trybie ustawy z dnia 3 stycznia 1946 r. (zob. wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w (...) z dnia 16 lipca 2008 r., IV SA/WA 737/08, nie publ.) nie jest konieczne w rozpoznawanej sprawie. Istotne, bowiem jest stwierdzenie istnienia związku przyczynowego pomiędzy szkodą poniesioną przez powoda a wydanym z naruszeniem prawa orzeczeniem zatwierdzającym protokół zdawczo odbiorczy. Podzielając stanowisko Sądu Okręgowego o istnieniu takiego związku trzeba mieć na względzie, że powód dochodzi roszczenia odszkodowawczego w związku z utratą własności nieruchomości, której nie można obecnie odzyskać ze względu na kolejne zdarzenia, jakie nastąpiły po wydaniu orzeczenia z dnia 23 maja 1960 r. Jeśli w związku z tym zważy się, że gdyby nie orzeczenie o zatwierdzeniu protokołu zdawczo - odbiorczego, które stanowi wyłączny dowód, że przedsiębiorstwo wraz z zawartymi w nim składnikami majątkowymi przeszło z mocy ustawy nacjonalizacyjnej na własność Państwa, to z treści samej decyzji nacjonalizacyjnej nie można byłoby wywodzić, że nieruchomość powoda wraz z przedsiębiorstwem przeszła na własność Państwa. Skarb Państwa nie zostałby ujawniony, jako właściciel w księdze wieczystej, nieruchomość nie przeszłaby w następstwie tego na rzecz kolejnych osób trzecich a powód mógłby dochodzić wydania nieruchomości. To zaś oznacza, że szkoda powoda wynika z orzeczenia z dnia 23 maja 1960 r., które w odniesieniu do nieruchomości powoda zostało w postępowaniu administracyjnym uznane za wydane z naruszeniem prawa (decyzją Ministra Gospodarki z 20.03.2012r.).

Z tych wszystkich względów bezpodstawnie zarzuca się w apelacji naruszenie art. 160 § 1 i 2 k.p.a. w związku z art. 361 § 1 i 2 k.c. przez uznanie, że istnieje adekwatny związek przyczynowy pomiędzy decyzją zatwierdzającą protokół zdawczo odbiorczy a szkodą powoda polegającą na utracie prawa własności nieruchomości.

Nie ma przeszkód do badania legalności decyzji o zatwierdzeniu protokołu zdawczo - odbiorczego, co do wskazania niektórych z wymienionych w nim składników mienia, jako przechodzących na rzecz Skarbu Państwa. Pozostawanie w obrotach orzeczenia o nacjonalizacji rodzi skutki prawnorzeczowe, co do mienia przedsiębiorstwa będącego jego własnością. W wymienionej uchwale Naczelnego Sądu Administracyjnego z 5 listopada 2007 r. wywiedziono, że skutki te nie dotyczą praw osób trzecich, których mienie było włączone do tego przedsiębiorstwa i wykorzystywane na podstawie określonego, innego niż własność, tytułu prawnego lub bez podstawy prawnej. Wobec tego, w szeregu przypadków sama decyzja nacjonalizacyjna w zakresie wskazania przejścia na rzecz Skarbu Państwa konkretnego przedsiębiorstwa nie będzie dotknięta żadną wadliwością, częściowo bezpodstawnie natomiast może być stanowiące integralną część aktu o nacjonalizacji orzeczenie, w którym wymieniono składniki mienia, jako nacjonalizowane, a które to z mocy samej decyzji o nacjonalizacji na rzecz Skarbu Państwa nie przeszły. Z taką właśnie sytuacją mamy do czynienia w sprawie niniejszej. Decyzja nacjonalizacyjna w zakresie wskazania przejścia na rzecz Skarbu Państwa przedsiębiorstwa (...) spółka z o.o. w B. nie jest dotknięta wadliwością. Wadliwe jest natomiast orzeczenie, w którym wymieniono składniki mienia, jako nacjonalizowane, a które to z mocy samej decyzji o nacjonalizacji na rzecz Skarbu Państwa nie przeszły tj. nieruchomość przy ul. (...) o powierzchni 0,68,38 ha stanowiącą własność spadkobierców S. M..

Skoro w doktrynie przyjmuje się jednolicie możliwość stwierdzenia nieważności orzeczenia w określonej części, bezspornie możliwe jest wyeliminowanie z obrotu aktów nacjonalizacyjnych wyłącznie w tej części, w jakiej zostały wydane wadliwie, np. wyłącznie, co do orzeczenia o zatwierdzeniu protokołu zdawczo - odbiorczego w zakresie, w jakim wprost z jego treści wynika, że dotyczył mienia osób trzecich. Wprawdzie to nie orzeczenie o zatwierdzeniu protokołu zdawczo - odbiorczego powodowało określone skutki prawnorzeczowe, jednak to właśnie ta decyzja administracyjna, jako stanowiąca wraz z samym protokołem wykaz nacjonalizowanego mienia, była podstawą ujawniania praw Skarbu Państwa w księdze wieczystej (por. wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 15 czerwca 2011 r., IV SA/WA 705/11, ONSAiWSA 2013/2/28). Ujawnienie to było skuteczne także wobec dotychczasowego właściciela. Do czasu, zatem stwierdzenia nieważności orzeczenia o zatwierdzeniu protokołu zdawczo - odbiorczego to Skarb Państwa na podstawie tegoż orzeczenia i decyzji nacjonalizacyjnej był hipotecznym właścicielem nieruchomości wymienionej w protokole zdawczo - odbiorczym, nawet, jeżeli w dacie decyzji nacjonalizacyjnej należała ona do osoby trzeciej a nie nacjonalizowanego przedsiębiorstwa. Na tej też podstawie Skarb Państwa, jako właściciel dokonywał uwłaszczenia osób trzecich na tej nieruchomości, albo rozporządzał nią w inny sposób. W konsekwencji, z zatwierdzeniem takiego protokołu, należy łączyć skutek utraty własności przez powoda. W istocie, bowiem dopiero wydanie orzeczenia z dnia 23 maja 1960 r. o zatwierdzeniu protokołu wskazującego, że w skład przedsiębiorstwa wchodzi również nieruchomość należąca do powoda, przesądzało, że ta nieruchomość z mocy orzeczenia o przejęciu przedsiębiorstwa na własność Państwa została nim objęta. W tym stanie rzeczy stwierdzenie wydania z naruszeniem prawa orzeczenia z dnia 23 maja 1960 r. o zatwierdzeniu protokołu zdawczo-odbiorczego w zakresie nieruchomości będącej przedmiotem sporu, nawet bez wzruszenia orzeczenia Ministra Przemysłu i Handlu nr 20 z dnia 12 lutego 1948 r. o przejęciu przedsiębiorstw na własność Państwa było wystarczające do ustalenia, że powód poniósł szkodę w postaci utraty prawa własności tej nieruchomości, pozostającą w normalnym związku przyczynowym z wadliwym orzeczeniem z dnia 23 maja 1960 r. w sprawie zatwierdzenia protokołu zdawczo - odbiorczego przedsiębiorstwa (...) spółka z o.o. w B.. Szkada, z tytułu, której powód dochodzi odszkodowania w niniejszej sprawie, wynika wprost z orzeczenia z dnia 23 maja 1960 r. a stwierdzenie wydania tegoż orzeczenia z naruszeniem prawa przesądza o wypełnieniu przesłanek odpowiedzialności odszkodowawczej Skarbu Państwa. (takie stanowisko wyraził wprost Sąd Najwyższy w uzasadnieniu cytowanego wyżej wyroku z dnia 16 lutego 2017 r. I CSK 139/16, LEX nr 2305905).

Zatwierdzenie protokołu ma istotne znaczenie z punktu widzenia przedmiotu nacjonalizacji (określenia jej zakresu). Skoro orzeczenie nacjonalizacyjne mówi o przejęciu całego przedsiębiorstwa, nie można go unieważnić w odniesieniu do konkretnie wyszczególnionej nieruchomości. W ustawie z 1946 r. o przejęciu na własność Państwa podstawowych gałęzi gospodarki narodowej nie ma przepisu, który pozwalałby na przejęcie w ramach nacjonalizacji mienia nie należącego do przedsiębiorstwa a przepisów o nacjonalizacji ze względu na ich charakter nie można interpretować rozszerzająco. Zgodnie z § 71-75 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 30 stycznia 1947 r. w sprawie trybu postępowania przy przejmowaniu przedsiębiorstw na własność Państwa (Dz. U. 1947.16.62) sporządzenie i zatwierdzenie protokołu zdawczo-odbiorczego było konstytutywnym elementem nacjonalizacji przedsiębiorstw w myśl ustawy nacjonalizacyjnej z dnia 3 stycznia 1946 r. Zatwierdzony protokół zdawczo-odbiorczy jest jedynym dowodem świadczącym o tym, że dane przedsiębiorstwo z określonymi składnikami przeszło na własność Państwa z mocy ustawy nacjonalizacyjnej. Stwierdzenie, że decyzja o zatwierdzeniu tego protokołu wydana została z naruszeniem prawa jest w stanie faktycznym niniejszej sprawy, ustalonym niewadliwie przez sąd I instancji, wystarczające dla dochodzenia odszkodowania za utratę własności nieruchomości objętej tym protokołem. Roszczenie to nie uległo przedawnieniu.

Obowiązkiem powoda było wykazanie między innymi wysokości szkody a dla oceny wysokości roszczenia odszkodowawczego istotne znaczenie ma stwierdzenie w jakim zakresie mienie przedsiębiorstwa zostało przejęte na własność Skarbu Państwa niezgodnie z prawem, powód sprostął powyższemu obowiązkowi, co czyni apelację bezzasadną i skutkuje jej oddaleniem na podstawie art. 385 k.p.c.

O kosztach postępowania apelacyjnego Sąd Apelacyjny orzekł zgodnie z zasadą odpowiedzialności za wynik sporu wyrażoną w art. 98 par. 1 i 3 k.p.c. obciążając nimi pozwanego jako stronę, która przegrała spór.

Elżbieta Wiatrzyk – Wojciechowska Ewa Kaniok Alicja Fronczyk